

Ipar Euskal Herriko liburutegiak... ...edo euskarazko bibliotekonomia baten (alferrikako) bilaketa?

b

XAN OTHABURU

b

i par Euskal Herriko liburutegien egoeraren parte baten agertzeko hautatu ditugun ardatz nagusiak euskarari edo irakaskuntzari lotuak egonen dira. Agerkari honetan aurkituko dugu, bestalde, Frantziako kultura sailak liburutegiei buruz eramaten duen politika, irakurketa publikoa («lecture publique») eremuan. Euskararen inguruko eta euskal munduko zenbait datu eta ikuspegi agertuko ditugu, zenbait adibide emanez, horietan Baionako Euskal Erakustokia eta Departamenduko liburu zerbitzugintzak lekuan jarri duena. Honen osagarri, Ipar Euskal Herriko mapa batean kokaturik emanen ditugu hemengo herri liburutegiak edo liburu zerbitzugintzan aritzen diren zentro batzuk.

Euskarari lotuak geldituko garela esan dugu, alde batetik, mintzaira bera bezala, euskarazko eskaintza liburutegietan negargarria delako eta horren salatzeke, eta beste alde batetik, euskaldunak frantses agintari batek zioen bezala pesimista aktiboak garelako, egiten denaren erakusteko. Lekuko ikertzaileentzat gelditzen da Euskal Erakustokiko dokumentazio zerbitzua, denok dakigun bezala publikoari oraino hetsia gelditzen dena. Zoritzarrez euskal

W Xan Othaburu IKAS euskal pedagogia zerbitzuko dokumentalista da.

fondo batentzat, ez da aipamenik egiten euskal liburutegi baten beharraz, euskarazko dokumentuak bildu eta publikoaren eskuetan utziko dituenak, kudeaketa bai profesional mailan bai euskara mailan baldintza hobereenetan egin lezakeena (bretainiarren kasua laburzki azalduko dizugu, proposamen honetan aurkitzen baitugu hemengo beharrei erantzuteko bide bat).

Irakaskuntzari lotuak geldituko garela esan dugu, hor baitira beharrak gehien sentitzen, horren inguruan bade-lako jenderik lan egiten duenik, arlo horretan baita lehen aldikotz euskarazko katalogazioa sortu Ipar Euskal Herrian. Bertzalde IKAS euskal pedagogia zerbitzuak, irakaskuntzako lau sareak biltzen dituenak, azken urte hauetan abiatu egitura berriarekin eramaten duen dokumentazio zerbitzuaren berriak helaraziko dizkizugu; Ipar Euskal Herriko leku bakarrenetako bat da euskaraz katalogatzeko orduan. Parada ona ere irakaskuntzari lotua den CNDP sareaz hitz egiteko, eta Frantzian gaindi eta Ipar Euskal Herrian arrastoak dauzkan eskola edo ikastetxe liburutegiez hitz egiteko, Kanboko Xalbador kolegioa barne.

Ipar Euskal Herriko liburutegiak

Ipar Euskal Herriko liburutegiek (eta liburu tokiek orokorki) egoera ezberdinak ezagutzen dituzte gaur egun ere. Aldea oso handia da herri liburutegiak konparatzen baldin baditugu, adibidez Hendaiaiko herri mediateka (20.000 liburu, 3.200 CD audio, 110 harpidetza, sei langile soldatapeko, 12.000 biztanlerentzat) eta Donibane-Garaziko liburutegiaren artean (langile bat denbora erdiz, 10.000 biztanle duen arto batentzat). Ber aldean aurkitzen dugu euskararen edo euskararen inguruko eskaintzan: leku bakarretan hiru hizkuntza erabiltzeko eta lekuko (Euskal Herriko) dokumentazioaren balioan jartzeko politika, beste anitz liburutegitan euskararen ez ezagutzarik eta/edo euskarazko eta euskararen inguruko fondo aberaste politika oso eskasa. Honekin batera esan nahi dugu ez dela gure solasa ulertu behar egiten denaren kritika soil bezala, bere-

ziki dakigularik liburutegietan lan egiten dutenak beren lana ahal bezain ongi egiten entseatzen direla. Bakarrik eskaintza eskas gelditzen den eremuetako hutsuneei gure kezken zuzentzean datza.

Ipar Euskal Herriko leku anitzetan aurki daiteke liburu gordailu edo depositurik¹: herri liburutegi, mediateka, artxibategi, dokumentazio zerbitzu... Lehen biak agerkari honetan bertzalde aipatuak izanki, besteez bi hitz eginen ditugu.

Euskal mundua hunkitzen duten artxibategi nagusiak Parisen, Paben, Londresen... aurkituko ditugu. Nafar tarrok Iruñera joan beharko dugu; halere zenbait hirik beren artxiboak kontserbatzen dituzte; Baionako kasua hor dago, XII. eta XIII. mendeetako hiri aktak gordetzen dituela. Bertze leku aipagarrietan, Baiona eta Euskal Herriko Merkatal eta Industria Ganbarako artxibategia (ekonomia eta itsaso ingurukoak besteak beste), Baionako apezpikutegia eta Belokeko fraidetxea (erlijio eta musika ingurukoak)...

Dokumentazio zerbitzuetan aldiz ugaritasuna agertzen da: Senpereko INRAren zentroa, ur ingurumenaz eta arrainen hazkuntzaz arduratzen da; Baionako Erizainen formaziorako erakundearena, medikuntzaz gain baita beste anitz gaiez ere (liburu zaharrak...); Biarritzeko Zientzia ikerketen zentroarena, itsaso, itsasgizon eta naturalistei buruzko arloez... Geroko utziko ditugu irakaskuntzari lotu bi dokumentazio zerbitzu, CDDP, CRDP sarean sartzen dena (frantsesez funtzionatzen duena) eta IKAS euskal pedagogia zerbitzua (euskaraz).

Euskal Erakustokia 1924an sortu zen gauzen biltzeko eta erakusteko. Bete nahi duen beste funtzioetan, dokumentuen bateratzea badago. Herri Ohitura eta Arte Erakustokiei dagokienez, eskualdea ordezkatzan duen dokumentazioaren bilatze, biltze, kontserbatze eta sailkatzean oinarritzen da. Baionako Euskal Erakustokiko dokumentazio zentroak euskarri ezberdineko dokumentuak biltzen ditu: liburuak («Frantzian, euskal mundua hunkitzen duen liburutegi handiena»²), eskuizkribuak (aipagarrienak pastoralak), mikrofilmak, agerkariak (XIX. mendekoak ere), artxiboak, argazkiak, filmak, bideoak, entzunezkoak... Era-

kustokian aurkituko ditugu adibidez Joanes Leizarragaren liburua, edo Axularren *Gueroco guero...* Gaur egun Dokumentazio zerbitzua publikoari hetsirik gelditzen da, berri-tze obrak direla eta; garai horretan informatizatzeko lanari ekin diote. Agian laster baliatuko dugu horrelako gunea. Ohar bat dokumentu katalogatzeari buruz: arlo bereko dokumentazio zentroen erduei segitzen die, eta hori zoritxarrez erdara hutsean.

Ipar Euskal Herriko liburu zerbitzugintzari azken deskribapen baten emateko, aipa dezagun Pabekoari eratxikia dagoen Ipar Euskal Herriko BDP³. Hazpainen kokatua da, gehienbat literatura hunkitzen duten 200.000 liburu dauzka eta departamenduaren menpe dago. Zerbitzu honek 10.000 biztanle peko 90 bat herri hunkitzen ditu, herri liburutegiak (18), elkarte liburutegiak edo eskolak liburu gordailu bihurtuz. Bibliobus sistema batek liburuen banaketa segurtatzen du, hiru hilabetetik behin. Liburu gordailu bakoitzak galde edo behar zehatzak helaraz diezazkioke egoitza nagusiari.

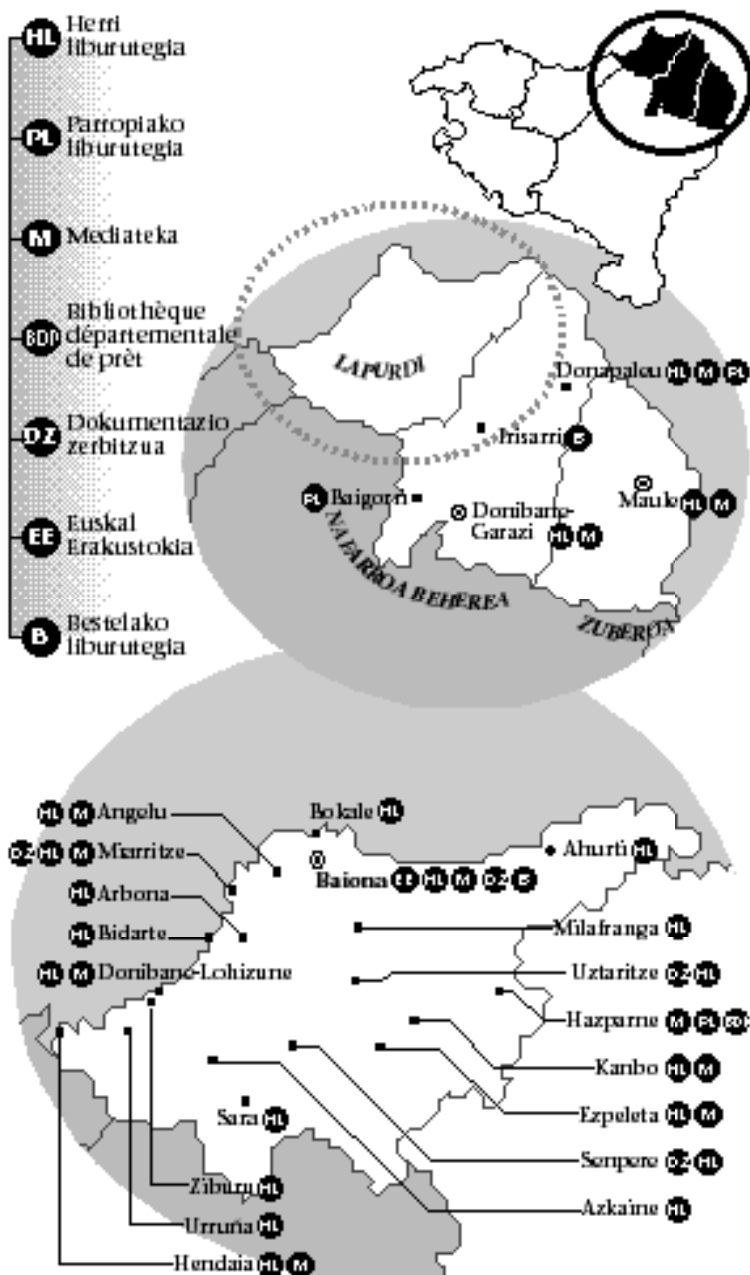
Ondoko orriko mapan, bakarrik agertuko ditugu herri liburutegiak eta dokumentazio zerbitzu bereziak, elkarte liburutegiak edo publikoari ireki liburu gordailu guztiak gehiegi bailitezke.

Euskarari buruzko zenbait kezka eta urratsen proposamena

Gure euskarari buruzko kezka bi arlo nagusitan agertzen da: lehena euskarazko fondoaren biltze, aberaste eta denen eskuetan ezartzean, bigarrena dokumentu horien euskaraz tratatzeko garaian.

Herri eta elkarte liburutegi bakoitzak bere fondoaren aberasteko politika eramaten du, barne ohiturei segituz edo galdeei erantzunez. Azken puntu honetan, irakurle-goaren portaera euskararen egoerari lot diezaikegu: leku gehienek aitortzen dute euskarazko irakurle-goaren kopuru murrizta, gehienetan haur eta gazteek ordezkutzen dutelarik. Beste alde batetik salatzea da duela zenbait urte

IPAR EUSKAL HERRIKO LIBURUTEGIAK

Eusko Jaurlaritzak herri liburutegiei egin zien liburu eskaintza anitz lekutan luzaz kutxetan egon dela, hamaika arrazoiengatik. Horietan liburuzainen euskaraz ez jakitea agertzen da.

Gure ustez, profesionalen elebidun izateak baimenduko luke irakurlego berri baten lortzea, interes berri batzuen piztea, ideien barreiatzea, beste jende batzuei amets egiteko eta jorratu gabeko bideen irekitzea... hots, liburuak berez opari dezakeena publiko zabalago bati eskaintzea.

Liburuzain euskaldunek deitoratzen dugun fondoaren eskasa eta hizkuntzari buruzko ezagutzaren eskasarekin batera, egun guzietako lanerako behar diren tresnen falta agertzen da. Katalogatzeko garaian, zenbait tresna beharrezkoak dira eta alde egiten digute. Hala ere, ezin gaindituzko arazorik ez delako, zenbait urrats eginak edo egitekotan dira, bereziki dokumentazioaren kudeatzeko logizielaz eta thesaurusaz aritzen garelarik.

Euskaraz katalogatzen dugunok, Grenoble hiriko enpresa batek sortu SuperDoc logiziela erabiltzen dugu, malgutasun handia proposatzen baitigu. Ohiko funtzioak eskaintzeaz gain (dokumentu kudeaketa, informazio bilaketa, emaitzen ustiapena, maileguen kudeaketa...), programak, baseak nahi den kopuruan eta nahi den formatuan eraikitzeke moldakortasun handia eta thesaurus ezberdinen erabiltzea baimentzen du; horietan euskarazkoa nahiz norberak moldatutakoa erraz sartuko genukeenean. Bertalde, esteka batzuen bidez, baseen arteko loturak eraiki ditzakegu, baita Internet edo Intraneterakoak ere.

Beste tresna bat eskasten zaiguna, euskarazko gai zerranda da, nahiz thesaurusa hobetsiko genukeen. Azken honen osatzeko hitz edo hitz multzo batzuko baditugu, deskribatzaileak deitzen direnak. Egituratuak eta antolatuak (hierarkizatuak) dira erlazio batzuen bidez. Sailkapen bat baino indexazio finagoa eskaintzen du: deskribatzaileak nahi den kopuruan hauta daitezke, dokumentuaren aspektu ezberdinak agertaraziz. Hezkuntza Nazionalak Motbis thesaurusa sortu du irakaskuntza munduak erabil dezan: ikastetxe, CRDP eta irakasle formakuntza leku..., sare lana baimenduz. Irakaskuntzari lotu beste thesaurus bat ezagu-

tzen dugu ere, hau da, Europako Kontseiluak sortu duena, EET (European Education Thesaurus)⁴.

Urratsak urrats!... gauzak aurreratzen ari dira eta pentsatzen dugu Motbis thesaurusaren euskaratzea urte honetan abiatzen ahalko dela; bertzalde, SuperDoc dokumentazio logizielaren euskaratzeko lehen pausoak emanak dira.

Liburuzain euskaradun profesionalen ezak eta oraino euskarazko eta euskararen munduko dokumentazio bilgune baten faltak erakartzen digu Britainian agertu den proiektu baten aipatzera: «Al levraoueg vrezhonek» (la bibliothèque bretonne)⁵.

Britainiarrek ere bretoierazko dokumentuen bateratzeko eta publikoaren eskuetan uzteko liburutegi baten beharra sentitu dute. Emglev elkarteak sortu dute eta xedeztat hartu kultur egoitza berri baten sortzea, bretoiera ez duena museo batean bezala finkaturik utziko baina balorizatuko duena, egun guzietako lan tresna eginez. Egoera zertan den abiatu dira: bretoierazko liburutegirik ez izan ki, orain arte sailkapen bibliografikoa egiteko orduan bretoiera hizkuntza arrotza bezala hartzen da, eta bretoierazko liburuen sailkapena egiten da, hizkuntzaren araurik kontuan hartu gabe. Ondotik ikus genitzake Liburutegi britainiarraren misioak⁶, euskal munduan geure egin ditza kegunak.

(Euskarazko) Irakaskuntzaren inguruan aurreratu pausoak

Irakaskuntzaz aritzeko arrazoiak gorago emanik, euskaraz funtzionatzen duten bi gune aurkeztu nahi dizkizugu, bakoitza Estatu mailan egiten denean sartuz.

Gero eta gehiago lehen hezkuntzako ikastetxeei galdegina zaie liburutegi edo dokumentazio zentro baten antolatzea, eta horretan dabilta bigarren mailako eredia baliatuz. Lehenetan irakasleek (edo ikasleek) kudeatzen badute zentroa, kolegio eta lizeoetan dokumentalistek edo profesionalak kudeatzen dute CDI⁷ edo Dokumenta-

zio eta informazio zentroa. Hauen misio nagusiak, dokumentazioa edozein euskarritan (teknologia berriak, Internet barne), informazioa ahal bezain zabala (prentsa, ikastetxe eta honen inguruko gertakariak, hezkuntzari buruzko legedia...) eskaintzean oinarritzen dira. Zentro horiek hezkuntzaren barne eta ardatz izan nahi dute. Irakaskuntzaren planteamendu pedagogikoa berritzen ari da, ikasleek ez dute soilik irakasleen jakintza iturritik edan behar, ikasketen edukia bezain garrantzitsua da gaiaz jabetzeko erabiltzen den moldea. Premiatsua da ikasleak jakin dezan informazio edo dokumentu bat bilatzen, aurkitzen, hautatzen eta erabiltzen; eta irakasleekin partzuergoan, dokumentalistaren laguntza eta gidaritza.

Euskal liburuak eta euskarazko dokumentuak, Seaskan eta gela elebidunak (B eredu) dauzkaten ikastegietan baik ez dira aurkitzen; galdea eginez gero, aberasteko parada ukan dute azken bi urteotan Eusko Jaurlaritzak eman eta IKASek banatu liburuekin. Kanboko Xalbador kolegioak duela urte batzuk CDIa muntatu zuen eta geroztik D eredu ko hurrei bi hizkuntzetako liburu eta eskuliburu hautu zabal baten eraikitzen segitzen du, katalogazio lana euskaraz eginez. Ikastetxe gehienek euskarazko eskaintzan zuten hutsunea betetzeko sortu da IKAS euskal pedagogia zerbitzua.

1959an sortu elkarte honek, araudiak berritu zituelarik 1996an, xedetzat hartu zuen

euskararen eta euskarazko irakaskuntza hedatzen laguntzea, bai eta euskal ondarea eta kulturaren ezagutza bultzatzea eskoletan, bide hauek erabiliz:

- mota guzietako dokumentalak maileguz eskainiz...
- pedagogia saileko animazioak eta ikerketak landuz...
- dokumentu berriak sortuz eta hedatuz...⁸

Lehen bideari doakionez, euskarri ezberdinetako dokumentalak izan daitezke: liburu (eskolako eskuliburu, literatura obra, entziklopedia, ikerlan...), entzunezko, ikuzeko, disko konpaktu, CD-ROM... Bertzalde, araudiari begiratzen badiogu berriz ere, «IKAS euskal pedagogia zerbitzua kontsultatzen ahalko da komunikabide aitzinatuenak erabiliz». Urrunago,

Zerbitzu horiek oroz gainetik eskola publiko eta pribatuetako irakasleei eskaintzen zaizkie, helduen irakaskuntzan ari direnei, kultur arduradunei, bai eta publiko zabalari.

Bertzalde, IKASek elkarlan hitzarmena dauka CNDP⁹ sarean sartzen den Akitaniako CRDPekin¹⁰; Parisen kokatu sareburuak, eskualde mailako 29 zentroek eta departamendu bakoitzeko CDDPek¹¹ osatzen dute sarea. Departamendu honentzat, Pabeko zentroak adar bat dauka Baionan. CNDParen misioetan aurkitzen dugu dokumentazio funtzioa, horretan informazioaren kudeaketa eta dokumentu pedagogikoen beharren azterketa. Edizio sailean, edizio pribatua osatuko du eta euskarri ezberdinetan eta publiko mugatu bati eskaini dokumentuetan eskua har lezake. Hor arestian aipatu Motbis thesaurusa, ikastetxeak horni ditzakeena. CNDPa bezala, CRDP eta CDDPek dokumentu baliabideen bilgunea behar dute izan.

Baionako CDDParen adarraren parekoa nahi du izan IKAS euskal pedagogia zerbitzuak, bereziki liburutegi eta dokumentazio zerbitzuan. Ezberdintasun handi batekin: publikoa irakasle euskaldunak izanki, lanean aritzeko orduan, baita katalogatzerakoan ere, euskara egun guzietako tresna dela erran behar.

Azken hitza

Liburu mundua zabala zela bagenekien, liburu zerbitzugintzak anitz aspektu dituela Ipar Euskal Herrian ikusten dugu, Frantzia mailako ereduak segitzen dituela behin eta berriz erran behar dugu. Herri liburutegien egoerak hobetzen segitzen du eta pozgarria da; honekin batera agertu nahi ukan ditugun gauzetan, gure hizkuntzaren eta honen tratamenduaren gaur egungo izaera da. Deus gutitik zerbaitetara heltzea da orain arte egin dena. Euskaraz eta euskararen inguruko gauzetan egiten dena arlo eta eremu guzietara hedatzeak izan behar du gaur eta biharko erronka. Zenbait egitura beharrezkoak direla erranik, lan bat elkarrekin eraman behar dugu eta zenbait

urrats eginak dira: Euskal Herri guziko liburuzainak bil-tzen dituen eta bil ditzakeen Joana Albret mintegia hor dugu, egin dituen lanekin eta bere errebindikazioekin (Biblioteka Nazionalarena barne). Profesionalen borondatea hor dugu, beste gauza batzuk oraino gauzatzekoak dira euskaraz lan egiteko garaian, baina tresna horiek ere mende eta zendako ez urte berriak gure eskuetan ezarriko dituela gutiziatzen dugu. Urratsez urrats...j

-
1. Xehetasun gehiagorentzat ikus: *Ondarearen gidaliburua: Ipar Euskal Herria*. EKE, 1998.
 2. Haritschelhar, Jean: «Le Musée basque: une institution au service de la culture» in *Hommage au Musée basque*. Euskal Erakustokiko Adixkideen elkarte, 1989.
 3. BDP: Bibliothèque départementale de prêt.
 4. EET new edition, 1998. Interneten kontsulta dezakegu Eurydice Europako Kontseiluaren gunean: <http://www.eurydice.org>
 5. «Rapport sur la nécessité de créer une bibliothèque publique dédiée au breton et fonctionnant en breton: Al levraoueg vrezhonek, la bibliothèque bretonne» in *Kannadig* 56, 1998.
 6. Liburutegi bretainiarraren misioak:
 - (1) Bildu: bretoieraz eta bretoieraren inguruan eta euskarri ezberdinen bidez kolekzio entziklopedikoa eraiki, publiko zabalari, ikasleei, ikertzaileei irekia dagoena.
 - (2) Kontserbatu:
 - Kolekzio entziklopediko hori ongi erabilia izanen dela segurtatu, lanaren ezagutza eta bretoieraren ezagutza duten profesional batzuen bidez.
 - Kolekzioari babesa segurtatu.
 - Liburutegi bretainiarraren geroa segurtatu.
 - (3) Garatu:
 - Bretoierazko fondoan jabeen galdegin Liburutegi bretainiarrean bere ondasunaren uztea...
 - Liburutegi bretainiarreko lege gordailua sortu, bretoierazko edo bretoierari doazkion dokumentu guzientzat.
 - (4) Hedatu:
 - Liburutegi bretainiarreko fondoa edozeini ikusgai bilakarazi, oraingo komunikazio bide berrien bidez.
 - Liburutegi bretainiarra integratu dokumentazio zerbitzu eta unibertsitateetako liburutegien nazioarteko sarean...
 - (5) Animatu:

- Idazleek Liburutegi britainiarrean erakarriko dituzten kultur animazioak antolatu...
 - Bretoiera idatzia eta mintzatuaren erabileraren promozioa egin...
7. CDI: Centre de documentation et d'information (Dokumentazio eta informazio zentroa).
 8. IKASen Administrazio kontseiluaren erabakia, 1995eko iraila.
 9. CNDP: Centre national de documentation pédagogique (Pedagogia dokumentazio zentro nazionala).
 10. CRDP: Centre régional de documentation pédagogique (Eskualdeko pedagogia dokumentazio zentroa).
 11. CDDP: Centre départemental de documentation pédagogique (Departamenduko pedagogia dokumentazio zentroa).